

Rozum v dějinách I [FF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[Rozum v dějinách I \[FF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[Rozum v dějinách I \[FF UK\]](#)

◆ přednáška, česky, vznik: 8. 10. 1992

◆ lecture, Czech, origin: 8. 10. 1992

Rozum v dějinách I [1992]

8. 10. 1992

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini Pro 3 preview]

Dvanáct hodin. Já dneska jsem neutíkal. Záleželo na tom, jestli už knedlíky jsou hotové a podobně, takové technické záležitosti. Jinak se velice omlouvám. Vůbec nemám ponětí, proč mám mluvit o svém obědu, když by měla být řeč o vašem. Nevím, jestli vůbec vy jste schopni někam jít na oběd, když takhle přednášky jsou od rána od osmi nebo od kolika a přes oběd a ještě až do večera do osmi. To je prostě příšerná věc, ale je to způsobeno tím, že tato fakulta na to není stavěná, bývalo studentů méně a naopak se ještě počty stlačovaly. Dnes nám nikdo peníze nedá, abychom postavili další fakultu, takže jsou ty potíže tohoto typu. Tak prosím vás promiňte a dál už se o tom nebudeme zmiňovat.

Tahleto přednáška je nazvaná Rozum v dějinách. Mohli bychom to také nazvat Logos v dějinách. Někteří z vás, vidím tady řadu nových tváří, někteří z vás už mají za sebou, co jsme dělali loni, filosofie logu. Čili to budeme trochu předpokládat, ale nicméně, protože je tady řada nových tváří, tak občas něco zopakují. Nebude toho mnoho, hlavně se tedy budeme zabývat dějinami.

Tedy budeme se zabývat, možná že někteří z vás vědí, že v tom souboru Hegelových spisů byl vydán také Hoffmeisterem jeden svazek, který se jmenuje *Vernunft in der Geschichte*. A jsou to... já mám nikoliv to Meinerovo vydání, poněvadž to tady nebylo možno dříve sehnat, teď je to pořád ještě pro nás příliš drahé, ale vydali to v licenci "endéráci", takže vyšlo to v Akademie-Verlag v roce 1967, což je už dávno, a stálo to tehdy čtyřicet korun, to byl přítel.

Tak to je jedna věc. Kromě toho ten text... k tomu se ještě dostaneme, je teď k dostání, u Meinerů se to dostane tedy běžně a je to začátek, první svazek přednášek Hegelových o filosofii dějin. Je důležité stále rozlišovat přednášky o dějinách filosofie a přednášky o filosofii dějin. Ty přednášky o dějinách filosofie vyšly česky v Akademii. A ty přednášky o filosofii dějin, ty česky neexistují, je jistý výňatek ve Fischerově vydání Hegela nějak v roce, já nevím, čtyřicet dva nebo za války.

Potom je knížka, já nevím, jestli vůbec se o tom mám zmiňovat, poněvadž tady jediné, že bychom si dělali nějaké kopie... Na seminářích na této fakultě ještě před první světovou válkou přednášel František Krejčí a pověřil, četla se tam tahleto část těch přednášek Hegelových z filosofie dějin a jednotliví studenti dostávali známky za to, že přeložili vřady kus. A teď to prostě za republiky v roce třicet tři myslím, nebo třicet dva nebo třicet tři, tedy zrovna v roce, kdy Hitler se ujal šéfování v Německu, tak Krejčí vydal tuto knížku v nakladatelství Volné myšlenky. Ano, nakladatelství Volné myšlenky. Píše o tom, že to přeložili ti studenti, on to tam vydává. Neříká, jak dalece to přehlédl. Trochu jistě, tehdy jako nebylo možné, aby páni profesori byli tak zcela ledabylí, ale asi nechtěl za to vzít zcela odpovědnost. A vydal to v té České myšlence proto, že jak vykládá, to vám možná přečtu, to je docela zajímavá věc, vědět, že filosofii se nikdy moc nedařilo.

Aha. To většinou uniká pozornosti, čili nikdo si to taky nečte. I když to do té přednášky nepatří, tak ten překlad, do něhož pojato jest několik částí z překladu, který učinili posluchači mého semináře filosofického před válkou, jest pořízen dle vydání v Universal-Bibliothek, v té reklamce. *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte*. Má podobný osud jako moje kniha *Politika a mravnost* (to si přihrál polívčičku), k níž jest jaksi doplňkem, respektive ke sporu o smyslu českých dějin. Všimněte si, že tam slovo "smysl českých dějin" se tam vyskytuje, protože co to je smysl než logos, než rozum. To pořád říká jedno. O němž se také v onom spise jedná. Měl totiž překlad ten vyjít ve filosofické bibliotéce vydávané první třídou České akademie a byl už zadán. Čili toto už bylo zadáno do té filosofické bibliotéky. A teď ten skandál následuje.

Když však při podávání překladu Leibnizových *Nouveaux essais*, profesor Šusta, který byl šéfem Akademie, historik, který si vzal život po válce, protože byl osočován z kolaborace s Němci (což dneska nikoho vůbec ani nenapadne, že by měl něco takového nebo mohl udělat něco takového)... když však při podávání překladu Leibnizových *Nouveaux essais* profesor Šusta, ačkoliv spis Leibnizův není psán německy (víte, že Leibniz byl Němec, ale byl přesvědčen, že němčina se nehodí k filosofii a tedy psal buď latinsky, nebo francouzsky), tedy ačkoliv spis Leibnizův není psán německy, profesor Šusta pronesl mínění, že při nastalé krizi peněžní (víte, že v devětatřicátém roce vypukla velká krize, protože se zhroutil vlastně celý peněžní systém na burzách, začalo to v Americe), při nastalé krizi peněžní, jež se dotkla také Akademie, nemají se z němčiny překládati filosofické spisy.

Tím naprosto tedy znemožnil Šustu... jako neřekl to přímo, ale každý si z toho vyčte, že Šusta nevěděl, že Leibniz to napsal francouzsky. Já pochybuju, že to tak je, ale to víte, jak páni profesori na sebe byli hodní. A to "nemají se z němčiny překládati filosofické spisy", jež beztoho každý interestent zná z originálu. To je svědectví doby, že? I když to bylo třeba problematické, tedy německy no to přece každý interestent, to znamená nejenom profesor, ale také každý student, zná z originálu.

Uznal jsem za vhodné překlad vzít zpět (tenhleten překlad) a pokusit se o vydání jinde, neboť jest ho u nás opravdu potřeba, aby se stal zřejmým poměr ducha německé filosofie dějin k způsobu pěstování její u nás školou Gollovou, jejíž práce staví se v naší literatuře na první místo. Čili tady vidíte ten spor s tou Gollovou školou. Si vyřídil účty s celou galerií svých oponentů nebo prostě lidí, které neměl rád, od čuvstvy počínaje, přes školu Gollovu konče a přes ty analfabety, kteří nevěděli, že Leibniz to psal francouzsky.

A tohle je také překlad, ale z jiného vydání, z vydání Glocknerova. Čili kdybyste to někdo náhodou měl po ruce doma nebo u strýčka nebo někde v domácí knihovně... V knihovnách vám to asi nepůjčí, poněvadž třiatřicet... já nevím, jak dalece se teď půjčují, nebo jestli už zrušili ten zákaz vypůjčovat ten starší...

Jiný hlas: Přes sto.

Přes sto. No dřív bylo přes třicet, tak to je přece jenom pokrok. Takže zase přijdeme o další knihy. K tomu je třeba ještě dodat, že Hegel celou řadu svých knih vlastně nenapsal, nýbrž přednášel. Jednak měl rukopis pro tu první – většinou to přednášel vícekrát, takže mám dojem, že tohle přednášel pětkrát a filosofii náboženství čtyřikrát a podobně – a měl vždycky ten rukopis, ten manuskript, a tam si dělal pak ještě k tomu poznámky v těch dalších opakováních.

To se zachovalo a potom se zachovaly sešity, kde pečliví žáci – taková se tady jistě nenajdou – si zapisovali do sešitu nebo jenom na papíry a doma to pečlivě krasopisně přepisovali, skutečně krasopisně, slovo od slova. Přepisovali ty přednášky. Ovšem každý jinak, podle toho, co pobral, co si zapamatoval, co si stačil poznamenat, co považoval za důležité, čili to prošlo mnoha takovými filtry.

Nicméně máme zachovány mnohé sešity studentů, někteří dokonce byli už hotoví studenti, dneska bychom řekli postgraduální studenti. To je všechno soustředěno, pokud se to zachovalo, v Hegel-Archivu. Teď ti badatelé tam přicházejí a vydávají tu přednášku na základě toho manuskriptu a vybírají z těch zápisků studentů kousky, aby to vypadalo jako kniha. Což je strašná práce a stejně neexistuje norma, podle které by se poznalo, co je lepší a co je horší nebo co je správné. Takže každé to vydání vypadá trochu jinak. Na to bych vás jen upozornil, když seženete nějaké ty texty.

Pak je tady ještě druhá potíž, že Hegel nebude jedinou základnou našich úvah, a to proto, že mezitím vyšel Patočka, *Evropa a doba poevropská*. Samozřejmě to samo o sobě nemůžeme takto izolovat. To je knížka, která vznikala přibližně ve stejných letech jako *Kacířské eseje*, čili k tomu patří taky *Kacířské*

eseje, zejména kapitola druhá a třetí, tedy o počátku dějin a o smyslu dějin. Takže to je druhá věc, která se nabízí, aby se stala takovou jakousi základnou. Ovšem nám tady nepůjde – poněvadž jistě je vám známo, že já se nezabývám dějinami filosofie nějak speciálně – nám nepůjde o Hegela ani o Patočku, nýbrž my použijeme Hegela a Patočku k tomu, abychom uvažovali o rozumu v dějinách. To je naše téma.

Patočka v hlavním textu vydané knížky, téhle, co teď vyšla... *Kacířské eseje* vyšly víckrát.

Mimochodem toto napsal Patočka – tam je ještě malý text vzadu, ale to všechno napsal německy a je to překlad. Německy to už vyšlo, pětisvazkový výbor z Patočkových spisů vyšel v Německu, poslední svazek myslím teď někdy nedávno.

Tedy Patočka v tom hlavním textu, v tom dlouhém textu té vydané knížky mluví o Evropě, což naznačuje už ten titul. Mluví o Evropě jako o ději, který skončil. Evropa je prostě určitá fáze světového dění, je to něco, co vzniklo a co končí. Patočka dokonce na jednom místě mluví... třetí kapitola nazvaná *Vzepětí a úpadek mravního náhledu jako centrum uvažování o dějinách* začíná: „Zničení Evropy bylo umožněno kumulací veškerých planetárních hospodářských a mocenských sil.“ Zničení Evropy. Čili nejen zánik Evropy, ale zničení.

V Patočkově pohledu Evropa minula. Pominula. Stala se minulostí. Dokonce, jak jsme viděli, byla prý zničena. Čtenář jen trochu znalý starší literatury si nemůže nevzpomenout na spis z počátku století, jehož autor Oskar Spengler mluvil... to byl název toho spisu, o zániku západu, *Der Untergang des Abendlandes* se to jmenovalo. Byla to slavná kniha, o které se hodně diskutovalo, byla předmětem útoků, byla také předmětem adorace, spíše ovšem v takových diletantských kruzích. Dalo se jí mnohé vytýkat, ale je zajímavá. Pokud čtete německy, vřele doporučuji, abyste se na to podívali. Dva tlusté svazky.

Tento spis je dneska už takřka nevzpomínán, ale kdysi byl vlivný a přímo slavný. Dnes ovšem najdeme autory i takových koncepcí, jako že nejde jen o zánik jedné historické epochy, například evropské, ale o konec historie vůbec. Nejznámějším zastáncem podobného pohledu se nedávno stal americko-japonský autor nepřilíš dlouhé, spíše esejistické práce, která oběhla celý svět, vyvolala diskuse a o něco zkrácena vyšla také česky ve *Střední Evropě* loni, myslím, nebo na začátku loňského roku nebo konec předloňského, teď nevím docela přesně.

Je to Francis Fukuyama, japonský Američan nebo americký Japonec. Ta jeho původní esej vyšla v roce 89. Knižka, ve kterou se to rozrostlo – rozpracoval to, bylo to úspěšné, je to malé, tak se to musí nafouknout – vyšla v Německu loni, 91. Ve *Spieglu* letos bylo s Fukuyamou interview, které česky otiskly 17. 9. *Literární noviny* u nás. Takže se s tím můžete seznámit. A já abych vás trochu na to nalákal, tak jsem přinesl citát z toho a takto přečtu. Doporučuju, abyste si to přečetli celý samozřejmě, ale tady jenom, aby nám byly připomenuty některé myšlenky, některé ideje.

Já používám slovo dějiny jinak než to, o čem se předtím mluvilo. My se o tom pak ovšem budeme bavit. Míním tím to, co dějinami nazývají Hegel nebo Marx. Tedy vývojová období lidských dějin od zemědělských kultur přes monarchie až po dnešní liberální demokracie.

Není to sice přímočará linie, ale rozhodně ne kruh. Je to směřování k cíli a tohoto cíle je v podstatě dosaženo. V pozadí je Aristoteles, který říká, že za poznáním stojí jenom to, co se nemění. To, co se mění, o tom není možná žádná věda, říká Aristoteles.

Leda s tím, když poznáme, k jakému cíli se to mění. To znamená pohyb u Aristotela je vždycky pohybem z místa nepravého na místo pravé. A to v jakémkoli smyslu, nejen lokálním. Všechno, co se

hýbe, ukazuje, že není takové, jako by mělo být, a směřuje k tomu, aby se stalo tím, jakým to má být, a dosáhlo toho místa, které je mu určeno. Když toho místa dosáhne, tak se zastaví.

U Aristotela proto není nic takového jako setrvačný pohyb. Pohyb je vždycky pohybem k nějakému cíli. Neboli končí. Tedy když se tady řekne, že dějiny jsou pro ně směřování k cíli, a když ohlásí, že cíle je v podstatě dosaženo, tak to znamená, že končí pohyb, končí dějiny. To je ta základní myšlenka.

A protože tam zmínil Hegela a Marxe, tak ještě další citát: „Tuhle mě v Paříži někdo opravdu nazval posledním marxistou. Můj obraz dějin je skutečně velice podobný. Přemítám ale jinak o historických změnách.“ Za to nemůže, za to slovo přemítám, to překladatel, že u nás slovo přemítat už skoro vymizelo ze slovníku. Počítám to za zásluhu překladatele, že to užívá. Budeme muset trochu rozmnožit svůj jazyk. Jazyk český hodně upadl a bude potřeba tam zavádět jednak z věcných důvodů nové termíny, anebo obnovovat staré. Vždyť stará čeština měla mnoho termínů, které budeme potřebovat. A za druhé ten náš jazyk se musí trošičku zvednout. Nebudeme z českého jazyka dělat „pidgin Czech“. Doufám, že nebudeme jediní v Evropě, kteří odmítnou tento neblahý osud angličtiny.

Stejně důležité jako hmotné potřeby je lidské úsilí o uznání. O sebepotvrzení. To je zase kus Freuda nebo vůbec psychoanalýzy. Člověk usiluje o sebepotvrzení. To je pro něj daleko důležitější než hmotné potřeby. To je polemika s marxismem. A tady říká: sice to pojetí dějin je dost podobné, ale v něčem podstatném se liší.

Zrovna v tomhle. Že prý pro Marxe rozhodující je ta ekonomie. Není to ovšem pravda. Tady sluší dodat jistou korekturu. My musíme rozlišovat zaprvé Marxe a Engelse a pak od obou musíme odlišovat marxismus. To jsou tři různé skutečnosti a nesmíme je dávat do jednoho pytle. Ještě by se nic tak moc nestalo, kdybychom Engelse dali do jednoho pytle s marxismem. Protože marxismus, jak ho známe, je vlastně engelsismus. Ale Marx, ten musí být držen zvlášť, zejména mladý Marx. A pro mladého Marxe není pravda, že ekonomie je základ. To je jenom provizorní základ. A to tak provizorní, jako jsou pudy a instinkty u zvířat. Ty jsou, pudy a instinkty, základní pro zvířata.

Platí-li to v říši zvířecí, neznamená to, že také u člověka jsou rozhodující instinkty a pudy. U člověka jsou naopak instinkty a pudy potlačeny. I když tam ještě leccos zůstává. Malé dítě, když se narodí, tak má sací reflexy a ty u většiny lidí vyhasínají. A celá řada dalších reflexů vyhasíná. A totéž platí o instinktech. Čili my nemůžeme usuzovat z toho, že u zvířat jsou ty instinkty tak důležité, že také u člověka jsou.

No a podobně to je v dějinách. Prostě dokud si člověk nedovedl na sebe vydělat, dokud nedovedl zařídit věci tak, aby přežíval a aby bylo možno například společným úsilím živit nějakého padoucha, který se v kmenu zmocnil jakési zvláštní pozice takového kněžoura nebo nějakého kouzelníka a tak dál. Pochopitelně všichni museli dělat všechno. Ale když už se vyrábělo dost, tak už se vždycky našli lidi, kteří z toho pak měli živnost a třeba zpívali při nějakém primitivním nástroji a ostatní jim dávali do klobouku a tím už nemuseli všichni vyrábět. Takhle vzniklo umění.

No a pak to šlo dál a lidé se naučili vyrábět takovým způsobem a teď ta dělba práce umožnila, že každý dělá něco, je to daleko užitečnější, efektivnější. A teď se vynoří celá zvláštní oblast kultury, ne jenom, ale ponechme to v té podstatné věci, kultury, která pak vzrůstá a ta je závislá sice na té společnosti, protože samozřejmě k čemu je kultura, když ji nikdo nechce. Čili ta kultura se vždycky trochu musí podbízet, musí vyhovovat. Ale vždycky tam může prosazovat něco, čím také povzdělává ty, kteří původně chtějí číst jenom detektivky. Tak jim předloží pár pěkných detektivek a oni se naučí číst i slušnější literaturu a tak dál.

Takhle se vyvíjí lidská společnost a podle Marxe, když se zároveň vedle té kultury vyvíjí také technika a věda, tak posléze se lidstvo naučí vyrábět tak efektivním způsobem, že už nebude nutné vykořisťování části společnosti, to jest donucování lidí, aby pracovali. Práce se stane legrací, práce se stane zábavou a kdo bude chtít, bude dělat, co bude chtít. To je ta myšlenka. Každému se dostane podle jeho potřeb a každý bude dělat, co bude chtít, ještě lépe, než co bude umět.

A tohleto podle Marxe je ta říše svobody. A tam končí ta závislost člověka a společnosti na ekonomických předpokladech. Tam už ekonomie nebude mít vůbec možnost do něčeho intervenovat, do něčeho strkat nos. Ta ekonomika bude fungovat, tak jako nám funguje tělo.

A jenom při poruchách bude potřeba zasáhnout, jinak se o to nikdo nebude starat a bude dělat to, co ve své svobodě jako člověk chce dělat. Čili tady vidíte, jak se to strašlivě zjednodušuje, když mluvíte o té říši svobody, která začíná tam, kde... Ta chyba Marxova, když už jsme u toho, nespočívá v tom, že to všechno chtěl determinovat tou ekonomikou. Nýbrž, že to byl liberál. To je velmi důležité třeba dneska říkat, protože tohle je ta chyba všech liberálů, že říkají *laissez-faire*, *laissez-passer*. Ono se to udělá samo, musíme to svěřit trhu a on si to ten trh dá do pořádku.

A výsledky všech těchto nádherných myšlenek liberálů, které vypadají jako ohromný objev, vždycky skončí diktaturou. Protože ti liberálové přinesou tolik chaosu, tolik zmatku, že nakonec vždycky dřív nebo později přijde nějaký ten mocnej moula, kterej osloví davy, který trpěj tím chaosem. No a dostane se dočasně, než zase ztroskotá. Čili chyba Marxova není, že chtěl dirigovat. Ten chtěl dirigovat tu ekonomii, aby všichni lidé byli svobodní. To byl liberál, to byla myšlenka liberální. Chtěl to svěřit pánům inženýrům, který se budou o tu ekonomiku starat, aby všichni mohli dělat, co jim hrdlo ráčí.

Prostě to nejde. Bez řádu to nejde. Doufat, že trh vyřeší kulturní problémy, je nesmysl. Ten vyřeší jenom prodávání a kupování. A jsou věci, který se nedají kupovat a nedají prodávat a nebo, který se můžou prodávat jenom jako tak za přibližnou cenu, jenom počítanou na něčem jiným, ale kultura sama se přece nedá zaplatit. Čili toto je chyba. Aby bylo jasno tedy přinejmenším o mém stanovisku.

Tedy se vrátíme k tomu citátu tedy. Tuhle mě v Paříži někdo nazval posledním marxistou, obraz je velice ozdobný, ale jak jsem připomněl: Je stejně důležité jako hmotné potřeby, já bych dokonce řekl, je důležitější než hmotné potřeby, je lidské úsilí o uznání, o sebepotvrzení. Ani to nestačí, to každý rozumný člověk ví, že ani tohle není ono. Člověk především než uznání... K čemu je mně uznání, když jsem otrávenej z těch, co mě uznávají. K čemu je mně rehabilitace po tolika letech, když mě rehabilitují lidi, od kterejch já bych radši tu rehabilitaci nechtěl. Tedy ani toto není to nejdůležitější.

Já žádám, abych byl uznán někým, koho já uznávám. A jak je to možné? To zas není poukaz k subjektivitě. Prostě to, že se navzájem uznáváme, to ještě pořád může bejt malá mafie. Ne, my se uznáváme proto, že navzájem odpovídáme jakýmsi normám, který my jsme si nevymysleli. Čili toto je to nejdůležitější pro lidi. A toto je to, co hejbe dějinama, ať nám říkají machiavellové a další odborníci cokoliv.

Ale to je doplněk k tomu. Funguje to zcela neekonomicky, rozumí se to úsilí o uznání, úsilí o sebepotvrzení. Funguje to docela neekonomicky. Na zisk přitom zpočátku nikdo nemyslí. Zajímavý, že zpočátku. Samozřejmě pak se to všechno, co začne výborně, tak se časem teda také zas nějakým způsobem vymkne a dostane se na scestí. O tomhle říkal vynikající střeoevropský myslitel, známý spíše jako spisovatel, ale daleko větší myslitel než spisovatel, Hermann Broch. Říkal, že všude tam, kde se objeví nová velká hodnota, v patách za ní jdou příslušné pahodnoty. A dokonce to formuloval... původem Žid, ale už neorganizovaný, takový poevropštěný, těžko říct pokřesťanštěný, to jistě ne, ale poevropštěný, který už se necítí být Židem a necítí nutnost se stát Židem. To ještě taky

bylo v letech, kdy ještě nebyl holocaust, dneska vlastně každý Žid cítí takovou vnitřní povinnost se přihlásit k něčemu takovému.

Tedy tenhle ten Hermann Broch napsal řadu esejů, které jsou neobyčejně hluboké, a tam mezi nimi také o tomhle tom, a je to v článcích o kýči. A ukazoval, že prostě je jakési falešné pojetí kýče, že to je neumění. A on říkal: To nejde. Když někdo něco neumí, tak neumí ani ten kýč. Kýč udělat musí někdo umět. To je té industrie, takovej Disney, to je kýč, umělej kýč, kterej ten člověk umí udělat. To není neumění, kýč. Kýč je paumění. Želvičky a takovýhle věci. Tedy Hermann Broch mluví o vynikajících kýčích.

Mluví o geniálním kýči. My si nesmíme myslet, že prostě něco takového jako geniální kýč není možné. Naopak. Právě takový je nejdůležitější, protože je nejnebezpečnější. Hermann Broch to chce podtrhnout, zdůraznit, dramatizovat, a tak říká: Všude tam, kde je Kristus, vždycky se musí objevit velice rychle po něm antikrist. Kýč, to je antikrist. To není takovej ten chudinkej Drdův čert někde u mlejné. To je antikrist.

To víme i z jiných srovnání. Třeba lež. Já to vždycky říkám tak, že lež, na které každý pozná, že to je lež, není nebezpečná. Nebezpečná je taková lež, která se velice téměř k nerozeznání podobá pravdě. Taková lež je nebezpečná. My si nesmíme myslet, že když jsme začali používat pod vlivem matematiků slova pravděpodobnost a ta pravděpodobnost stále stoupá a stoupá, až končí jistotou, že čím je něco pravděpodobnější, že se to skutečně blíží pravdě. To je omyl hrubý. To může platit v matematice, ale neplatí to v životě. Pravda buď je pravda, nebo není pravda. Polovičatá pravda nebo čtvrtá pravda, tříčtvrteční pravda je lež. A lež je to čím tím větší, čím větší procento pravdy v sobě má. To je jakási zásada, dokonce může být vytržena z kontextu a může nám sloužit. Budu číst dál.

Na zisk přitom zpočátku nikdo nemyslí. Chce se osvědčit. To je to uznání, chce se osvědčit, tak je to. Jak probíhá dějinný proces, viděl daleko zřetelněji Hegel. Racionální boj o uznání, jehož iracionálním projevem je nacionalismus, pokládal za rovnocenný usilování o blahobyť. Tedy ten Hegel. Čili racionální boj o uznání, jehož iracionálním projevem je nacionalismus.

Když někdo bojuje o uznání, je to v pořádku. Ale když bojuje o uznání ve smyslu nacionalismu, tak to je iracionální. To je málo, po mém soudu. Iracionální může být někdy ještě smysluplné. Po mém soudu to je *Fehltritt*, jak říkal Freud. To je chybný krok. Chtít být uznán bez toho, že můžu předložit, na základě čeho mám být uznán. Chtít být uznán jenom na základě toho, že patřím k nějaké skupině, například k Sparťanům. Nebo k Čechům. K Doudlebům.

Co to je? To je iracionalismus a to je nesmysl. Já se pamatuju, jak jsme se jako děti rvali slávisti a sparťani. Nikdo nevěděl, proč si zrovna zvolil, že bude slávista a že sparťan. Přitom pochopitelně nešlo o členství v nějakých spolcích, nešlo o členství ve fotbalové jedenáctce, prostě bez ohledu na to, jestli někdo uměl nebo neuměl kopat, tak se musel někam zařadit. A když se to někomu nelíbilo, tak si zvolil klokany. To byli na kraji Vinohrad a hned to bylo pod kopcem dole, hrála Bohemians. To je nonsens.

U dětí je to možno pochopit. Ale na začátku nacionalistického období bývalo dobrým zvykem, že si národy volily takové cesty, že překládaly světovou literaturu. Aby aspoň, když nemají vlastní, měli přeloženo to nejlepší ze světa. Víte, co udělal náš Vrchlický v tomto smyslu. Ale chtít mít hvězdičku, protože jsem se narodil zrovna tady... to je absurdní.

Pochopitelně nemohou to zjednodušovat. Jak to vzniklo, všechno to okolí tady musí být vzato náležitě v úvahu. Ale je to absurdní. Jediná perspektiva Evropy, která se musí pochopitelně bránit, páč dneska si uvědomuje Evropa čím dál víc – a to už také na Západě, nejenom na Východě – ještě za

první republiky psal náš Rádl, že na Západ od Evropy platí jiný pojem národa. To byla pravda. Dneska už to není pravda.

To, co se říká, že je čechoslovakismus takzvaný, jak se tomu nadává, a to si vymysleli, nebo hlavně to šířili nikoli Slováci, nýbrž marxisti. Byl to útok na republiku. To všechno patří do dějin a jistě chápete, že mluvit o rozumu v dějinách znamená také mluvit o nerozumu v dějinách. Takže všechno se tam vejde.

Tady byly skutečně dvě koncepce československého národa. Ta jedna byla přízemně pragmatická. Šlo o to, že Němců bylo víc než Slováků. A tak se uměle vytvořil československý národ, aby Němci byli zatlačeni do menšiny. Tato pragmatická koncepce se prosadila tak, že dneska je jediná známá a zapomnělo se, že to byl způsob boje proti Němcům a nikoli proti Slovákům. To je důležitá věc. Čechoslovakismus tohoto typu, tohoto prvního typu, byl vymyšlen na pomoc Slovákům, nikoli proti Slovákům. A když se dneska na to nadává, tak se na tohle zapomíná.

Pochopitelně na pomoc velmi problematickou. Takhle se nepomáhá. Protože tady se pomáhalo na účet Němců. I když s Němci byly všelijaké zkušenosti. Toto byl začátek Československé republiky. Budeme zakrátko vzpomínat výročí, pravděpodobně naposled jako Čechoslováci. A tak je dobré si připomenout, že Československá republika nezačala nejšťastněji, poněvadž jedním z prvních kroků si postavila proti sobě Němce. Víc než tři miliony Němců. Ty i tak byli nespokojeni, byli otráveni. Ale ještě se jim to osladilo tím, že se měli považovat za Čechoslováky.

Jak se má Němec považovat za Čechoslováka? Žádný lepší název se nenašel než tento provokativní. Totéž platilo o Maďarech, jak se má Maďar považovat za Čechoslováka. Rusín, Ukrajinec, Polák. Jak se má považovat za Čechoslováka? Proč to nebyl neutrální název? Tak to je první věc.

Potom by se dalo pokračovat, že tato republika si postavila proti sobě velmi rychle katolíky. Protože se hlásila k husitství, Tábor je náš program. Já jsem protestant, nemluvím jako katolík, já si tohle můžu dovolit říct. To byla hrubá chyba, druhá. Katolíků bylo hodně, i když tehda tady bylo velké hnutí pryč od Říma. Můj nejmilejší filozof český je Rádl, ale Rádl v 21. roce publikoval knížku *Náboženství a politika*, kde říká, že katolická církev je nenapravitelná, neopravitelná, že to je vyřízená veličina. Dneska vidíme, jak se hrubě mýlil.

Tedy to je druhá věc. Zase samozřejmě katolíci moc nadšení nebyli pro první republiku. Protože přišli o mnoho výhod, o mnoho privilegií, podobně jako Němci. Němci si tady za staletí po Bílé hoře taky vydobyli jistého postavení, které neodpovídalo a které uvádělo ty ostatní národy – samozřejmě rakouští Němci – do pozice občanů druhého nebo třetího řádu.

Tedy se zatlačili do pozice občanů druhého řádu Němci a zatlačili se tam také katolíci. Se Slováky se jednalo všelijak. Na Slovensko se posílali lidé za trest. Ovšem byli tam také vynikající lidé a každý Slovák, který má kus cti v těle, přizná, jako už to řada udělala, že to byli Češi, čeští profesori, čeští učitelé, kteří učili slovenskému jazyku na Slovensku, poněvadž tam učitelů nebylo.

Čili že ze slovenštiny se stal tak stabilizovaný jazyk, o to mají Češi ohromnou zásluhu. Ale zároveň se na Slovensko všelijací úředníci, kteří se dopustili všelijakých přehmatů a tak dál, posílali za trest. Samozřejmě že Slováci si zejména pamatují právě tyto případy. A to podobně my si pamatujeme na Němce. My taky nepamatujeme dost, čemu jsme zavázáni Němcům a bez čeho, bez Němců, by toho tady u nás nebylo. Taky si to neradi připomínáme. Hlavně si připomínáme, co zlého nám Němci udělali. A nemůžeme se tedy divit, že totéž dělají Slováci. Ale je třeba to pojmenovat.

Posléze čtvrtá skupina, kterou si republika postavila proti sobě, to jsou dělníci, proletariát. Když došlo k té velmi obtížné situaci po krizi nebo v té krizi, tak ačkoliv tady socialisté po válce představovali

největší politickou sílu – a nebýt toho, že se komunisté odtrhli, tak v té době krize ještě stále měli většinu a stále měli vládu – o tu vládu přišli, že se štípili.

--- další strana kazety ---

Nějaká velkorysá pomoc lidem, kteří se ocitli bez zaměstnání, bez práce a bez jídla.

Tak se stalo, že samozřejmě v době Mnichova se tato republika bránit nemohla, i když byla vyzbrojena tak, že se mohla bránit. A dokonce mohla udělat první útok na Berlín třeba. Jenomže lidi, kteří byli u těch zbraní, byli nespolehliví. Bylo tam příliš mnoho Němců. Ti by se bývali museli hlídat někde v táborech, protože byli nespolehliví. A oni skutečně byli nespolehliví, to je zase další věc. Pak tady byla spousta katolíků, kteří nevěděli, proč hájit republiku. A dokonce kulturní činitelé prvního řádu. Prostě nejdřív mysleli, že Němci přicházejí katolíky osvobodit, a vítali je. A začali plivat na republiku.

Nemá cenu jim to vyčítat, ale je to fakt, se kterým se musí počítat. Je to doba, kdy katolíci u nás, aspoň část katolíků u nás, procházeli dobou velké hanby. To už je dávno, to už bylo odčiněno tím, co zažili na vlastní kůži v padesátých letech. Ale je třeba o tom vědět.

A potom Slováci, co udělali první? Necítili se tady doma. A teď viděli, kam to vede, tak udělali, co mohli, aby se zachránili. Aby se zachránili před tím, do čeho Čechouni spadli, to jest před protektorátem. A oni skutečně zachránili Slovensko, relativně svobodné, udělali ze sebe ten výstavní stát. Ukázalo se, jak Němci jsou ohromní, benevolentní: prosím, tadyhle ve středu Evropy může žít Slovensko uprostřed války, nedotčeno válkou. Na konci teprve už to nešlo dál, ale celou dobu to bylo. A Slováci na to vzpomínají jako na vynikající politiku, protože oni se skutečně řadu let zachránili.

Uvažte to vy Češi. Nemá cenu na ně nadávat, ale vědět, co to vlastně bylo. To byla politika, jak se zachránit. To je naprosto nemlich to, jako dnešní politika, jak se zachránit, je, že jdeme k Evropě. Tak tenkrát šli k Němcům. Vždyť to byla Evropa. Němci obsadili celou Evropu.

Za těchto okolností pochopitelně nebylo možno se bránit. Mnichov není vinou Benešovou. Je vinou celé československé politiky od samého začátku. S konfliktem se počítalo, a proto jsme byli nejvyzbrojenější zemí v Evropě na hlavu. Ale nepočítalo se s tím, kdo tuto zemi má obývat. Tady bylo příliš mnoho lidí, kteří se tady necítili doma. Jestli hodláme pokračovat v této politice, aby se v této zemi zas spousta lidí necítila doma, tak nám nehrozí nic menšího než nové katastrofy.

Tak to je k 28. říjnu předběžná příprava.

A teď dále k Fukuyamovi. „Po tisíciletí si navzájem konkurovaly různé společenské formy. Ze hry vypadávali jeden po druhém ti, kdo prohráli, protože je rozložily vnitřní rozpory.“ Posledním případem je socialismus se svým plánovitým hospodářstvím. „Na zeměkouli zůstala svobodná demokracie jako jediný politický ideál, proto mluvím o konci dějin.“

To psal ještě před katastrofou v Jugoslávii, a tak ho můžeme omluvit. Ale vidíme, že s tím koncem dějin to nebude tak hrr. On vůbec má takové pojetí... Tohle jsou všechno citáty z toho interview, ale když se vrátíte k té jeho původní eseji, tak tam uvidíte, že tedy dějiny končí tam, kde končí války. Vlastně to, co se v dějinách děje hlavně, jsou války. A když války skončí, tak dějiny končí. Pak už se lidem jenom dobře daří a všechno je taková uspokojivá nuda. Zatím se zdá, že nám to moc nehrozí.

Ale jde o tu koncepci, že nebudeme mluvit, teď konfrontovat to se skutečností. Literární noviny to interview nazvaly Dějiny – Vlak na konečné. Tak to ještě myslím, že těch stanic je tam daleko víc, než si Fukuyama představuje.

Ale na jednu námitku říká: „Sám nevím, zda konec dějin znamená něco dobrého.“ To zas my víme, že ne. Nebo já nevím jak vy, ale já vím, že ne. A říká: „Demokracii může uškodit právě její naprosté a konečné vítězství.“

Já nevím, může demokracii čekat něco jako naprosté a úplné vítězství? A dokonce takové, které jí uškodí? Vezměme pravdu. Může pravdě uškodit její naprosté a definitivní vítězství? To je otázka. Už mnohokrát si lidé, respektive někteří lidé a některé instituce, byli naprosto jisti, že už tu definitivní pravdu mají. A vždycky to byla katastrofa. No jenže oni neměli. Je vůbec něco takového možné, aby pravda definitivně vyhrála?

Že to neví Fukuyama, že má o tom nejasné představy, to mu můžeme odpustit. Ale v české tradici je to možné, aby Čech, trochu seznámený s českou historií, duchovní, aby si představoval, že je možné nějaké konečné definitivní vítězství pravdy? Když tady máme na prezidentské vlajce Veritas vincit. Donedávna, a marně jsme to měnili kvůli jednotě, aby to tam nemuselo být ještě znova vyšito slovensky, tak se to změnilo do latinského Veritas vincit – Pravda vítězí.

Já se pamatuju, že vaši kolegové o něco málo starší, kteří tady demonstrovali v listopadu před třemi roky, takže nosili občas, já jsem to jednou na vlastní oči viděl, vám známé, kteří to viděli ještě jinde a jindy, takže zřejmě toho bude víc: „Pravda zvítězila.“ Na transparentu, a teď zešlou víc: „Pravda zvítězila.“ Tak dneska vidíme, že ne. Ale mohlo by se to stát, že pravda zvítězí tak, že zvítězila už? Snad na konci věků, jak si to eschatologicky představují křesťané někdy. Ale rozhodně ne v dějinách.

Pravda totiž má na to takový báječný recept, aby nebyla ohrožena žádným svým vítězstvím. Možná že tak demokracie, svobodná demokracie, by se od té pravdy mohla tomu přiučít. Ten recept spočívá v tom, že pravda se distancuje od každého svého vítězství. Prostě a dobře, když se pravda definitivně prosadí a když už ji všichni uznají, tak se najednou ukáže, že to vlastně ani pořádná pravda žádná není, že skutečná pravda už je jinde, už je zas kdoví kolik kilometrů napřed.

Prostě pravda se hýbe. To není něco, co můžeme formulovat a teď to tady máme ve formuli. Pravda se prostě od každé formule zase tak nějak odtáhne, protože ta formule, to je něco, co patří do dějin. A teď jsme zase u svého tématu. Všechno má dějiny, všechno je dějinné. Není nic, co by se vymykalo, nic lidského, co by se vymykalo dějinám a dějinnosti. Včetně dějin samotných.

A to znamená, že pravda stále vítězí, vždycky je mocnější než cokoliv, co je dáno, co se etablovalo, co se prosadilo, co se dovolává té pravdy a co tady představuje tu pravdu, co ji reprezentuje, nebo chce reprezentovat. Co si dělá ten nárok, že tu pravdu má. Ale ovšem ve chvíli, kdy toto kdokoliv udělá, tak ta pravda se s ošklivostí od něho odvrátí.

To je velice dobrý recept. Může tohleto udělat demokracie? Ale může, samozřejmě, vždyť to také dělá. Co jsou volby jiného, než že se znovu rozhoduje. Jsou si toho všichni voliči dost vědomi? Víte, kolik voličů tady, a nejenom u nás, všude v těch demokraciích, jde k volbě, protože předem vědí, co to je pravda, co to je správné, kdo to má vyhrát? A nejrady by přemluvili všechny kolem a vyvolili to, co oni volí, místo aby uvažovali každý sám u sebe, která ta strana, který ten program, která ta osobnost tak nejspíš asi pomůže tomu, aby pravda zase nějakou chvíli vítězila, nikoli zvítězila. Aby vítězila.

To jsou volby. To je vynikající vynález demokracie, demokratický. A každý vynikající vynález, jak jsme před chvílí slyšeli, každá vynikající idea má za sebou ihned takovou paideu, pavynález, který to

všecko zmrší. Nesmíme si myslet... a to je zase to, co dělá pravda. Protože teprve ve světle pravdy vidíte, že to je zmršeno. A to pravda by nemohla dělat, kdyby se s čímkoli příliš svázala.

Tak tady vidíme, jak ten rozum v dějinách přece jenom, i takhle abstraktně, není tak úplně absentující. Ono to má trochu smysl. Tedy naprosté a konečné vítězství je blbost, že? Demokracie ve chvíli, kdy by naprosto a konečně zvítězila, přestává být demokracií. Konečně zvítězit, to znamená nikdy už nepřipustit, aby se to zhoršilo, to jest už nikdy volby. Samozřejmě, demokracie nemůže nikdy zvítězit na déle než na ty tři, čtyři, pět let, podle toho, jak to kde mají. Demokracie nemůže zvítězit na víc.

No a dokonce byli teoretikové, kteří říkali, že demokracie je každodenní plebiscit. Samozřejmě ne ten organizovaný s těmi lístečky a s chozením někam do škol a házením do bedýnek. To je plebiscit celým chováním, celým jednáním, kterého se dopouštíte. To, jak žijeme, to je ten plebiscit. Ne jenom ten den voleb.

Já myslím, že na tom cosi je. Demokracie přece není jednou za čtyři roky. Demokracie je to mezi těmi volbami. To je demokracie. Nebo měla by být. A tedy každodenní plebiscit tím, co děláme, tím, jak myslíme, tím, jak jsme kritičtí, jak uvažujeme, zda to či ono. A jak nejezdíme ve vyjetých kolejkách s klapkami na uších a na očích. To je pak demokracie.

No a pak tam má ještě, můžeme to probrat celkem, žádná chyba, další citát: „Tvrdím pouze, že Nietzscheho pochmurná vize je jedinou alternativou k Hegelovu racionálnímu modelu. Kdo jako já věří spolu s Hegelem v triumf demokracie, musí brát také v úvahu průvodní nebezpečí. Nikdo nekritizoval Hegela tak výstižně jako Nietzsche a jeho varování před všeobecnou nudou a regresí bychom neměli opomíjet.“

Tady hned vidíte, jak vlastně to ocenění Nietzscheho je věčné, protože on si taky přece konec dějin... to je to, o čem mluví Nietzsche. Nuda a regrese. Čili pojetí hegelovské, trochu revidované, upravené a opravené Nietzschem.

A poslední citát: „Problém je uvědomit si, že se demokracie nezakládá jen na rozumu. Ve hře je i mnoho iracionálního. Například náboženství,“ to mně vstávají chlupy na zádech tedy, ale... „Zakladatelé Spojených států byli zbožní osadníci.“ No, to si můžete přecíst, to je pravda a je to důležité pro Spojené státy a přečtěte si Tocquevilla, který vyšel teď nedávno ve dvou svazcích, vřele doporučuji. To je škola demokracie. Je, jak bylo v jedné recenzi teď v Literárkách poznamenáno, jenom velikánská škoda, že nemáme takového Tocquevilla o Rusku, carském a Sovětském svazu. To by bylo něco, že.

Ale máme o Americe. I když je to už teda bohužel sto padesát let staré, víc ještě. „Zakladatelé Spojených států byli zbožní osadníci. Odtud jejich společenské cítění, vědomí povinnosti a smysl pro rodinu. S obavou pozoruji, jak západní společnost ztrácí svůj náboženský základ.“

Zrovna se necítím nejlépe, když se Japonci o nás Evropanech vyjadřuje a s obavou pozoruje, jak západní společnost ztrácí náboženský základ. Tak proč tam v tom Japonsku nezůstal? To bychom se chovali nespolečensky. Dosvědčuje to vysoké procento rozvodů, ztráta odpovědnosti, brutalita a tak dále. Má pravdu, ale měli bychom si to říkat sami. Proč máme čekat na to, že nám to bude říkat Orient? On je to americký Japonci samozřejmě, ale vezměme to vážně. To si máme říkat my. My sami. Proč máme mít vztek na nějakého Japonce, že nám to říká? Ať to říká klidně, ale hlavně když si to budeme říkat my. Když my si vytáhneme to břevno ze svého oka, abychom viděli tu třísku v oku bratra svého.

Náboženství je důležitá sociální vazba. Musí se však začlenit do demokracie. On se z té Ameriky naučil to nejhorší, ne nejlepší. On by měl přijet do Evropy, trochu se poučit o té Evropě, nad kterou si tady klade otázky a s obavou pozoruje. Začlenit náboženství do demokracie? Především už náboženství, neví, o čem mluví. Křesťanství není náboženství, jenže to spousta křesťanů neví. A začlenit do demokracie, co to je? Řekněme tedy, nemluvme o křesťanství, začlenit pravdu do demokracie.

Naopak snad. Demokracie se musí konformovat s pravdou. Začlenit pravdu do demokracie, prosím vás, co to je? Že se bude hlasovat o pravdě? Že se bude hlasovat o církevních dogmatech? Že se bude hlasovat o tom, jestli bližní je tenhle nebo jenom támhle ten? To je demokracie, hlasování, plebiscit. Hlasuje se snad o pravdě? Co tam všechno do té demokracie chce začlenit? Prostě jsou věci, a to jsou ty nejdůležitější věci v lidském životě, které se začlenit do demokracie nemohou a nesmějí. Například soukromý život. Do toho nemá žádná demokracie, protože demokracie je státní, společenská forma, co mluvit. Leda když to vybočí. Leda když dojde k excesům. Soukromý člověk je soukromý člověk, soukromý život je soukromý život, to je něco jiného než společenská záležitost. Že to má důsledky, to je jiná věc, ale stát musí mít někde meze, za které nesmí.

Mně se teď včera stalo, dostal jsem dopis od jednoho bývalého redaktora Státního pedagogického nakladatelství, u kterého byly dvě kopie. Jednak neschopenka, jednak jeho odvolání nebo stížnost. Prostě za našich časů, teď v létě, se stalo, že dva policajti inzultovali redaktora, bývalého teda, momentálně bez místa. A že ho dovlekli k doktorce a když si chtěl u doktorky vypůjčit tužku a papír, protože mu všechno vzali, a chtěl si poznamenat číslo těch lidí, tak přivolali další dva, čtyři ho vyvlekli z té ordinace a dovlekli ho zase do cely.

Já jsem myslel, že s tím se skoncovalo. Já jsem to zažil mnohokrát, mě taky tahali a okopávali, ale přece to byla minulost. A to se teď děje zas. Kdyby to byl jenom jeden jediný případ, tak kde je ta demokracie? Jak to, že se tady všechno nechvěje teď?

Tedy začlenit do demokracie. Demokracie musí mít své meze a policajti musejí mít své meze. Já tam mám celou řadu svých přátel, se kterými jsme pracovali léta. Jsem zvědav, jestli se mi podaří s nimi vůbec promluvit, protože jsou nedosažitelní.

Tedy demokracie je tady od toho a celý ten systém je na tom založen, že ve chvíli, kdy je něco porušováno, tak demokracie je od toho, aby začali lidi protestovat. To patří k tomu. Demokracie je politický a sociální systém, který je principiálně napravitelný, opravovatelný, reparabilní. A ten systém to umožňuje, ale záleží jenom na těch lidech, jestli se také v rámci toho každodenního plebiscitu chovají jako demokraté. Nám totiž nestačí systém demokratický, my potřebujeme především demokraty.

Tak to byly poznámky k Fukuyamovi. Ten obletěl svět a diskutuje se o něm, bylo potřeba také o něm něco říct. Vřele vám doporučuju, abyste tomu trochu věnovali pozornost, abyste věděli, když přijдете do kavárny, když někdo bude mluvit o Fukuyamovi, co si o tom myslet a eventuálně se vmísit do rozhovoru.

Kdybychom už chtěli vyjít jen z tohoto tématu, co nám předložil Patočka jako konec Evropy nebo Fukuyama jako konec dějin, a možná, že by se sem hodilo ještě říct, že první o konci dějin mluvil právě Hegel. Jako filozof. Kdybychom neřekli to „jako filozof“, tak nemáme pravdu, protože o konci dějin se mluvilo už dávno, například po pádu Říma. A byl to Augustin, který napsal mnohasvazkové dílo latinsky *De civitate Dei*, kde ukazuje, že pád i toho největšího impéria světového, jako byl Řím, prostě není nic, čeho bychom se tak nějak extra měli bát. Že to neznamena konec dějin, že to neznamena konec světa, že všechno půjde dál. Musíme se chopit práce samozřejmě, ono ne samo.

A to proto, že my přece nejsme jenom občané nějakého státu nebo malinkého státečku, my teď budeme občané velmi malinkého státečku, i když jsou ještě menší. Že nejsme jenom občany toho státu, že jako lidé jsme především občany státu Božího, říkal Augustin. A ten stát Boží prostě nepadne. Kdyby se stalo cokoliv tady na tom světě, tak my především máme tady pas.

Nikdo nám nemůže vzít, poněvadž ho nemáme v kapse, nemáme ho v tašce, v aktovce, nikde, prostě máme pas, máme to vyraženo ani ne na čele, nýbrž nějak v celé osobě, v celé své osobnosti. Jsme občany státu Božího. To si můžeme interpretovat různým způsobem, ale znamená to, že jako občané státu Božího požíváme jistých privilegií, která nesmí žádné impérium, ani to největší, porušit. To je vlastně koncepce toho, že každý stát na tomto světě, každý stát v dějinách má své meze. A ty meze nejsou abstraktní, nejsou kolektivní, nýbrž tyto meze má vůči každému jednotlivci. Každý jednatel je víc než jenom občan.

A chtít zapojovat všechny lidské vztahy a všechny lidské záležitosti do státu a držet, že stát je ten absolutní suverén, to je něco nedemokratického a protidemokratického. Bohužel se to stalo i v demokraciích jakousi samozřejmostí. Ale nemělo by to tak nadále být a je potřeba i všechny ty podniky, spolky, organizace a všechno to úsilí o prosazení a respektování lidských práv chápat jako hledání meze, za kterou žádný stát jít nemůže v případě jednotlivců.

Víte, že tady byla jakási docentka Srnská, která dostala profesuru na právnické fakultě za to, že napsala nejdřív článek, pak i dokonce knihu, že lidská práva a ty dokumenty o lidských právech a všechny ty mezinárodní dokumenty jsou součástí mezinárodního práva, která nemá žádnou přímou relevanci, žádný přímý dopad na vnitrosociální, vnitrostátní právo. To je samozřejmě sofisma všechno, ale toto právě nesmíme připustit. Lidská práva, to jsou práva jednotlivce, která nesmí být rušena žádným kolektivem, žádným státem, žádnou organizací, nýbrž musí být respektována. A respektována nejenom druhými individui, nýbrž právě těmi institucemi a tou nejvyšší institucí, státem.

A tak když bychom chtěli vyjít už jen z toho tématu, z toho konce až už Evropy, konce části dějin, konce jedné epochy, nebo konce dějin vůbec, ale zůstaňme u té Evropy. Klade se nám nutně otázka, zda onen údajný konec Evropy znamená vyústění rozumné či nerozumné. Nejde jenom o to popisovat, že něco končí. Třeba posoudit, jestli je dostatečný důvod pro to, aby to končilo. Je to rozumné, že končí Evropa? A tato otázka musí být položena jak neevropanům, tak evropanům. A každý to bude řešit asi jinak.

Tedy jestliže Evropa končí, jak nám tvrdí Patočka, tak je otázka, zda tu jde o vítězství rozumu, že konečně skončí ta Evropa, anebo jde-li spíše o jeho prohru. Tato otázka má smysl jen pro ty, kdo nehodlají rezignovat před fakticitou. A tvrdit: to nemá smysl, tato otázka, prostě otázka je jenom ta, zda končí, nebo nekončí, jaká je fakticita. Ale to není pravda, poněvadž když končí, tak my chceme vědět, jestli máme pomáhat, aby skončila rychleji, anebo jestli máme bránit Evropu svými životy. To je otázka. A žádná fakticita nám na tuto otázku nedá odpověď.

Historicismus pozitivistického typu hledá stále fakta. Ale tady jde o rozhodnutí. Tady jde o nasazení. Před námi je ne fakt, nýbrž výzva. A na tu výzvu máme odpovědět. Ale abychom na ni mohli odpovědět, tak nejprve musíme vědět, jaká ta výzva je, jaký má smysl. My té výzvě musíme porozumět. Tady se něco stalo najednou. My starší máme ještě v dobré paměti, že za tu minulou éru pořád docházelo k nějakým pokusům o zlomení té komunistické diktatury. Jenom tady ve východní Evropě první ten pokus v třiapadesátém roce byl v Berlíně.

A já tady sebekriticky říkám, byl rok potom, když jsem dostudoval tady na této fakultě, a byl jsem na vojně. A říkal jsem si: No jo, Němci, nějaký ty zbytky ještě esesáků nebo kterýho čerta, tam s nima

tolik nezatočili, vstoupili do partaje, tak teď se pokoušej o něco takovýhohle. Pak jsem se vrátil z vojny domů a po dvacátém sjezdu, kde Chruščov přečetl ten tajnej dokument, tak najednou došlo k takovému pokusu o zvrat v Maďarsku. A já, hlupák jeden, jsem si říkal: No jo, v Maďarsku, to zas tam ty horthyovský přežitky, oni se tam zase kumulují, ono vlastně celou tu dobu mezi válkami to byl fašistickéj nebo skoro fašistickéj stát, není divu.

V té době taky samozřejmě byl *październik* polskej. To už bylo trošku něco jiného. To už jsme naslouchali se zájmem, četli jsme knihy, tam teď vznikly potom takový zajímavý časopisy, taky tam to nebylo tak krvavě potlačeno. Chruščov se nakonec nechal přesvědčit, že si to Poláci udělají sami. Tam byl propuštěn z vězení důležitý komunistický funkcionář, tam to totiž tolik nepopravovali jako u nás, protože tam ten odpor Poláků byl daleko větší, u nás žádný, takže se popravovalo vesele. No a ten se stal hned tím šéfem, kterej to vedl, měl důvěru sovětskou, měl důvěru domácích a podařilo se z toho něco udělat. Ale ani v Maďarsku to nakonec nedopadlo nejhůř, za několik málo let se ukázalo, že nový kurz znamená ulehčení proti tomu, co bylo předtím. Nebyl to pouhý návrat zpátky. To bylo na pováženou.

Proto se začalo také u nás. A teď zdůrazňuji prosím na oživení paměti, vy jste mladí a nepamatujete to. Teď se všichni komunisté hází do jednoho pytle. Jenomže celej národ držel hubu a byli to jediné komunisté, členové partaje a funkcionáři, který tady začli formovat jakousi vnitrostranickou opozici.

A říkal jim reformní komunisté. To byli jediní, kteří s tím začali, a prosím, filosofové tam byli mezi prvními. V roce padesát sedm, rok po maďarských událostech, přibližně ani ne, tady v Literárních novinách začali filosofové publikovat články. A to jsme kulili oči, my, kteří jsme stáli stranou. Začalo se něco dít. Ústřední výbor dostal strach, svolal zvláštní konferenci, na kterou nesměli jít ti proskribovaní, nechal si to odhlasovat a teď co bylo. Poněvadž ústředí odporu bylo ve Filosofickém ústavu, tak Filosofický ústav byl rozehnan. Pracovníci Filosofického ústavu byli posláni do různých velkých závodů pražských i mimopražských. Nemýlím-li se, tak Kosík byl někde v ČKD stranickým tajemníkem, Kamarýt byl v Ústí v chemičce, Sviták, nemýlím-li se, byl na pražských jatkách.

A jak se tak všichni rozehnali, byl zavolán z Moskvy již podruhé v tomto století profesor Kolman, který se stal šéfem Filosofického ústavu a očekávalo se, že tam udělá pořádek. Udělal. Totiž že všechny stáhl zase nazpátek a že se spřáhl zejména s Kosíkem. A kdykoli jel do ciziny, tak bral Kosíka s sebou, aby se okoukal. A Kosík se stal, ne díky tomu, také díky tomu, že je chytrý a že napsal knihu, která nedělá českým marxistům a nebude dělat ani v budoucnosti hanbu, která ještě teď, já nevím, v kolikátém vydání byla zas vydána loni nebo předloni v Německu znova, tu Dialektiku konkrétního, kterou tady už nikdo nečte zas.

Svolal to všechno a ten Filosofický ústav od té doby představoval ustavičně jakési malé filosofické druhé centrum v partaji. A tenkrát nikomu se nesnilo o tom, že by něco také k tomu přidal. To dělali jenom ti straníci. Já bych rád, abyste si tohleto uvědomili, a když vás krmí tím, že no jo, osmašedesátníci. Abyste věděli. Dějiny jsou dějiny, ty se nedají překrucovat. Tady všichni drželi huby. A já jako nemarxista a nekomunista jsem svědek, a dokud mně nikdo tu hubu nezavře, tak to budu svědčit.

Tedy důležité na tom je vědět, co se dělo. Tehdy před každým byla ta otázka otevřená. To byla výzva. Dvacátý sjezd byl výzva, povstání v Maďarsku bylo výzva, polský *październik* byl výzva. A potom samozřejmě výzva celému světu, jak to interpretoval Patočka. Trochu se s tím pravda, možná, že to přeháněl. Mluvil o tom, co se tady o šedesátém osmém, o pražském jaru, jako o naději pro celý svět. Já jsem s ním mluvil v červnu, koncem června šedesát osm. Počátkem července jsem s rodinou odjížděl do NDR poprvé. A Patočka byl prostě úplně vizionářsky přesvědčen, že toto je ta cesta. Že kapitalismus je vyřízen, s kapitalismem už nic nebude. Ten už se teď musí socializovat a také se

socializoval kromě nás. A socialismus, to přece nebyl socialismus, co tady bylo. Teď je potřeba rehabilitovat myšlenku socialistickou. A to dělají právě reformní komunisté.

Toto bylo přesvědčení Patočky. Ne jenom jeho. Já to uvádím jenom proto, že dneska každý Patočku cituje a to ve všech pádech a hlásí se k jeho žákům, ale na tohle nikdo nevzpomene. Já to neříkám proto, abych – doufám, že mně rozumíte – abych Patočku zesměšnil, nýbrž naopak. I když tenkrát jsem se s ním hádal a říkal jsem, že to takhle jednoduché není, abychom se stali nadějí světa tak zadarmo, jak to bylo v šedesátém osmém. A napsal jsem pak ještě rychle, než jsem odjel, tak jsem napsal článek do Tváře, který pak nemohl vyjít, ale řada lidí ho zná, poněvadž byl aspoň v obtazích k dispozici, který jsem končil tím, že takhle jednoduše to v dějinách není, že po vině přichází trest. A ten článek pak měl vyjít v prvních zářijových dnech a to nebylo možné a hoši z Tváře si mysleli, že by neměl vyjít. Já jsem tenkrát byl pro, aby vyšel. Oni říkali, že by to znamenalo konec Tváře. Ono to stejně znamenalo konec Tváře. Takže navzdory tomu, že jsem s ním nesouhlasil, tak bych tuto myšlenku chtěl připomenout jaksi na počtu Patočkovi. Ne na to, abych ho zesměšnil. Neměli jsme skončit? Asi jo. Takže daleko jsem se nedostal, poněvadž jsem tam vsunul spousta...

Jiný hlas: ...potom vám vyjde a černý člověk bude mít každý odlišné *to ti en einai* a nesmíte ho nazývat, že dvakrát člověk je, protože to musíte vyjadřovat jenom tím, co mají oba společné. Chápete toto? Tedy pokud složené znamená složené z podmětu *hypokeimenon* a vlastnosti, tak pro tuto složeninu nelze nalézt *to ti en einai*. Viz kabát. Co to tedy je? Definice, co to je *horismos*? A abych přešel ještě k dalším otázkám, 1032 a2 se říká: *to ti en einai* určitého jsoucna je to, čím jakožto toto samo je. *Hoper. Hoper tode ti*. To *hoper tode ti*, to je to jakožto toto. *Hoper*. Jakožto toho. No, přesněji přeloženo to musí být *tode*. Tohle. A to *ti* to blíže určuje. Ti Němci překládali toho druhu a my jsme to přeložili obratněji. Jakožto takový, takovýto úhel. Takovýto, jo? Tak. *To ti en einai* určitého jsoucna je to, čím jakožto toto samo je. Jakožto toto, takový tohle samo. To tam už není s tím řeckým. Samo je. Vyšli jsme: jsi, člověče – mluvím tady – jsi vzdělaný o sobě? Sám o sobě? Takže těmi různými protipříklady, co jsme měli, jsme došli k tomu – vlastně vyřadili jsme určité příklady jako nevystihující nebo nedodržující pravidla, když si něco myslíme jenom, jak je samo o sobě. Když samo o sobě chci říci, že to nemá nic jiného, nýbrž ze sebe sama. A teď slyšíme, že bytostné jádro, to *to ti en einai*, to, co věc činí, čím je, je nikoliv nějaké určení, které je od toho jsoucna odlišné, které k němu připadá, jako třeba bílé nebo černé nebo vzdělané. Nýbrž je to to, čím jakožto toto samo, takový tohle, je. Čím je.

Divný, že jsme zjistili tak málo. Ale když si uvědomíte, z čeho jsme vyšli už v té aristotelské kategorii, že jsme našli, že jsme tam viděli dva aspekty substance. Tu její samostatnost oproti právě těmhle přidávaným vlastnostem. Oproti tomu substance byla něčím samostatným a to ostatní bylo na ní nebo o ní vypovídáno. Ale že ta substance měla ještě druhý aspekt. To, co jsme jednou překládali jako samost, svébytnost nebo jak se tady vzpomíná idiotství, to, co patří jí samé jako její. Její obsah, čím se totiž liší kůň od krávy, jak jsme tady vykládali. Ale čím se... a zrovna tak se liší barva od barvy, víte to? Ale barva od barvy se sice liší, ale nesplňuje tu druhou podmínku substance. Totiž samost...